

Fig. 1. Kirken set fra torvet i vest. Foto Roberto Fortuna 2003. – *The church viewed from the west.*

SILKEBORG KIRKE

Oversigt. Kirken, der blev indviet 4. nov. 1877, er opført efter tegninger af arkitekt Henrik S. Sibbern, København. En omfattende indvendig ombygning og fornyelse er foretaget 1941–43 ved arkitekt Harald Lønborg-Jensen.

Historisk indledning. Silkeborg Kirke afløste 1877 et $\dagger$ kapel fra byens grundlæggelsestid, der var indrettet 1850 i en stue på Silkeborg Hovedgård (s. 6339). Ønskerne om en egentlig kirkebygning på stedet meldte sig umiddelbart efter ibrugtagningen af kapellet, der jo måtte have karakter af noget foreløbigt. Men det viste sig ikke let for det lille nybyggersamfund at rejse penge til kirkebyggeriet.¹

I tilknytning til en udvidelse af kapelrummet 1857 dannede en kreds af byens bedste mænd, med Michael Drewsen i spidsen, et udvalg til fremme af 'kirkesagen'. Der var bl.a. ønsker fremme om at opføre kirken ved det nye torvs vestside, hvor rådhuset senere rejstes. Men siden blev der enighed om en endnu mere markant plads på kanten af plateauet oven for hovedgården, hvor den ny kirke ville komme til at ligge ved torvets østside i forlængelse af Vestergade (fig. 1, 2).²

En drivkraft i kirkesagen var byens første præst, den kendte komediedigter H. C. Hostrup (præst 1856–62), der 1858 fik opført stedets første præstegård i Vestergade op til den 1851 anlagte kirkegård (s. 6331). Endnu i Hostrups tid tog komitéen kontakt med den i byen boende arkitekt Hans Christian Zeltner, der tegnede en foreløbig plan for kirkebygningen og anslog byggeriets pris til 43.000 rigsdaler. For at få billigjort projektet lod man 1866 arkitekt Henrik S. Sibbern, København, levere et udkast med 400 siddepladser til kun 15.000 rigsdaler, 'uden orgel og udsmykning'. Dette forekom dog for skrabt, hvorfor samme arkitekt 1872 udførte en ny tegning til en større kirke med 800 siddepladser, der skulle kunne fås for 20.000 rigsdaler, og som i alt væsentligt blev den endelige (jf. s. 6276 med fig. 3).

Samtidig lyszede det med finansieringen. Staten påtog sig at yde 5.000 rigsdaler, imod at sog-

net skaffede lige så meget og påtog sig den fremtidige vedligeholdelse. Private givere meldte sig også, og en kollekt i hele landet indbragte 3.000 rigsdaler.³

1873 kunne komitéen erhverve den nævnte grund, og 29. juni 1876 lagdes grundstenen til byggeriet, der havde Sibbern som arkitekt og den unge arkitekt Erik Schiødte som konduktør, mens selve arbejdet efter licitation var overladt den stedlige murermester Heinrich Kristian August Wilkens for 4.100 rigsdaler.⁴ Byggeriets afslutning 1877 markeredes med en højtidelig indvielse 4. nov., hvorved den gamle biskop Gerhard Peter Brammer (†1881) mindedes den dag i 1850, da han selv havde stået for indvielsen af det anderledes beskedne $\dagger$ kapel på Hovedgården.

Efter etableringen af menighedsråd 1903 kom de divergerende kirkelige retninger blandt sognets beboerne i højere grad til udtryk. Indre missions stærke stilling førte til, at sognet 1912 fik en grundtvigsk valgmenighed, som eksisterede indtil 1938. Da sognemenigheden og valgmenigheden kunne deles om kirken, var det snarest et udtryk for folketallets almindelige vækst, at man 1920 realiserede ønsket om endnu en kirke i sognet, den såkaldte 'Lyngby Kirkesal'.⁵ 1941–43 gennemgik Silkeborg Kirke en omfattende istandsættelse og fornyelse af det indre. Og 1958 medførte byens almindelige vækst, at man opførte en ny egentlig kirke, Mariehøjkirken (s. 6321), som fik udskilt sit eget sogn i byens vestlige del.

Beliggenhed og omgivelser. Kirken ligger midt i byen ved torvets vestside med sit østparti ude på kanten af et plateau, 'Kirkebakken', hvorfra terrænet falder ret stejlt imod Chr. VIII's Vej, Hovedgården og havnen (jf. fig. 2). I vest, hvor tårnet danner point de vue for hele den lange Vestergade, ligger kirken lidt tilbagetrukket fra selve torvet, idet der foran den er en lille åben, brolagt plads med to rækker nyplantede træer i nord og syd (jf. fig. 1).

I nord kantes kirkepladsen ud imod torvet af en monumental femetages bygning, 'Østerport'

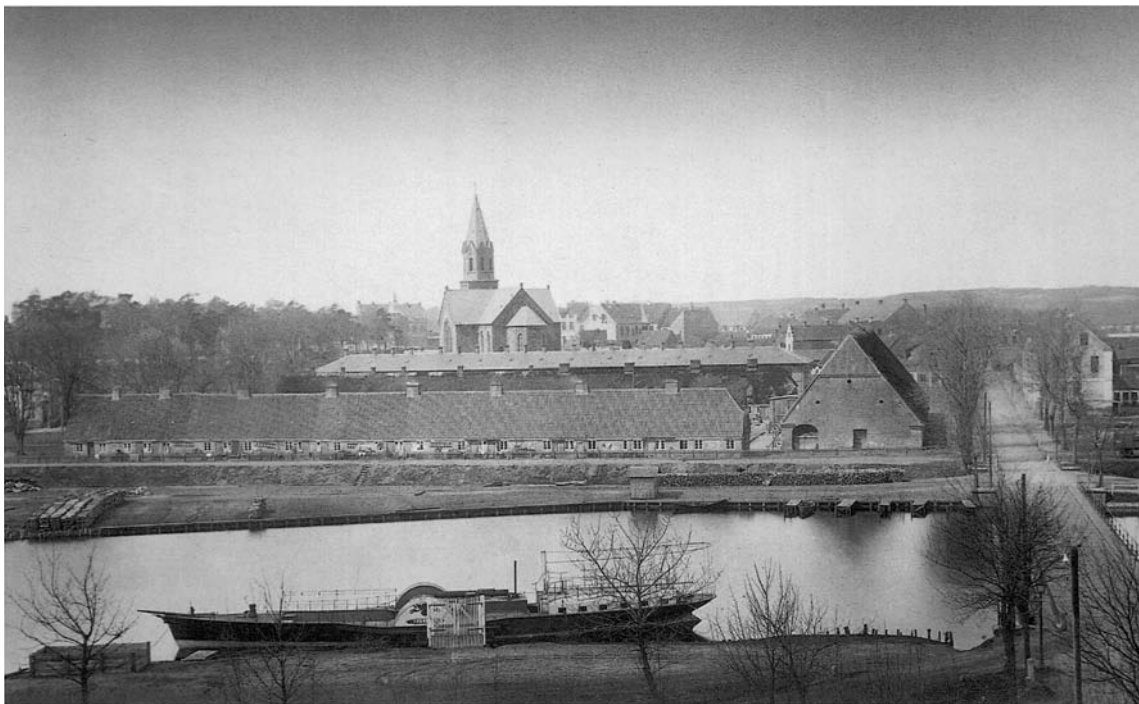

Fig. 2. Den nybyggede kirke set fra øst hen over havnen, hvor udflugtshjulbåden 'Hjejlen' ligger fortojet. I mellemgrunden ses ladegården med lange arbejderboliger for fabrikkens ansatte og yderst tv. Lidt af hovedgården, der rummede Tkapel 1850-77. Foto o. 1880 i Silkeborg Lokalhistoriske Arkiv. – *The newly built church seen across the harbour c. 1880.*

fra 1939 (arkitekt Knud Sørensen, Silkeborg), der fortsættes østover af den 1996 opførte 'Østerport Syd', som i stuen rummer kirkens administration og sognelokaler (Arkitektfirmaet 'Årstiderne', Silkeborg).⁶ Øst for kirken ligger på skråningen ned imod Chr. VIII's Vej tre etageejendomme i funktionalistisk stil fra 1993 (Arkitektgruppen i Århus A/S), og i syd afgrænses kirkeområdet af det samtidige Torvecenter (samme arkitektfirma). Langs dets facade løber en trappe ned til Chr. VIII's Vej, og ud til trappen står på kirkeområdet en skulptur 'Tanken', der er udført af Henrik Ingstrup 1994.

Tidligere lå kirken væsentlig mere frit (jf. fig. 2), og pladsen foran den havde i højere grad karakter af et grønt anlæg. Den nævnte trappe syd for kirken har afløst den stejle gade, Kirkebakken, hvis gamle byhuse langs sydsiden blev fjernet 1977. Også i øst og nord stødte kirken forud for flere tilsvarende saneringerne i 1900-tallet op til gammel bebyggelse og haver.

BYGNING

Kirken fremtræder som en korskirke, hvis tresidede, afsluttede kor, ligesom tårnet i vest, har sidebygninger i to etager. Kirken gennemgik en omfattende ombygning 1941-43. Den er orienteret øst-vest omtrent aksefast med Vestergade, der udmunder i Torvets modsatte ende; heraf følger, at orienteringen afviger væsentligt mod nord.

Kirkebygningen synes, med kun få ændringer, opført efter det projekt arkitekt H. S. Sibbern udarbejdede 1872. Af projektets tegninger kendes kun to blade (fig. 5-6), der gengiver dels nordfacaden, dels vestfacaden og tværsnit gennem skibet mod øst og vest. I tilknytning hertil er bevaret et udateret blad med tegninger af kirkens sprossede vinduesrammer af støbejern (fig. 19).

Kirken er opført af røde teglsten over en granitsokkel på et støbt fundament af beton. Koret er to fag langt og har mod øst en afslutning, hvis plan udvendig udgør tre sider af en polygon,

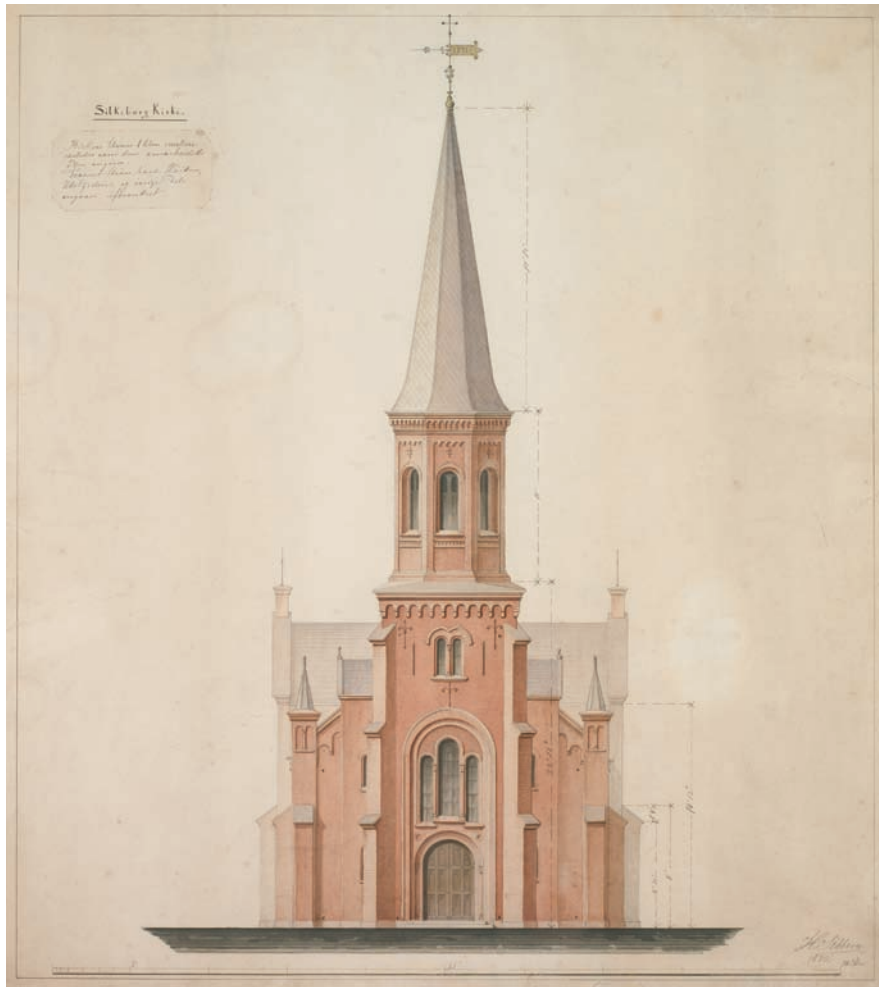

Fig. 3. Ubenyttet projekttegning til kirkens vestfacade ved H. S. Sibbern 1870. 1:300. I Silkeborg Museum. – *Unused project drawing for the west facade of the church, 1870.*

indvendig en halvcirkel. I det ydre giver kun det østre fag med afslutningen sig til kende, idet vestre fag sammen med to siderum er inkorporeret i skibets østligste fag (fig. 5). Skibet fremtræder i det ydre seks fag langt, af hvilke de to midterste åbner sig mod korte, brede korsarme. Tagene over skib og korsarme har samme rygningshøjde. Som koret er skibets vestende disponeret med flankerende birum i to etager, og over fagets midte er rejst et tårn. Dette er indtil lidt over skibets rygningshøjde af kvadratisk plan, men bliver herover ottekantet; hver side kronet af en spidsgavl, der kranser et ottesidet spir.

Kirkens ydre prydes af fagdelende lisener, der foroven forbindes af rundbuefriser. En sådan dan-

ner tillige den øvre afslutning på tårnets kvadratiske underdel. Systemet er nu noget forstyrret ved kirkens ombygning 1941–43 (jf. ndf.). På kirkens tre store gavle, skibets mod øst og korsarmenes mod syd og nord, ledsages gavlkonturen af stigende buefriser; sidstnævnte sted er hvert buefeld delvis udfyldt med en smal blanding med trappestik.

Døre. Hovedindgangen er i vest gennem tårnet ad en stor rundbuet portal med profilerede false og stik. Døren flankeres af tre par trekvartsøjler og overdækkes af et støbt tympanon, der er udsmykket med et kors i mandorla samt til hver side herfor A og Ω. Indgangen er anbragt i et portal-fremspring, der foroven afsluttes med en trekant-

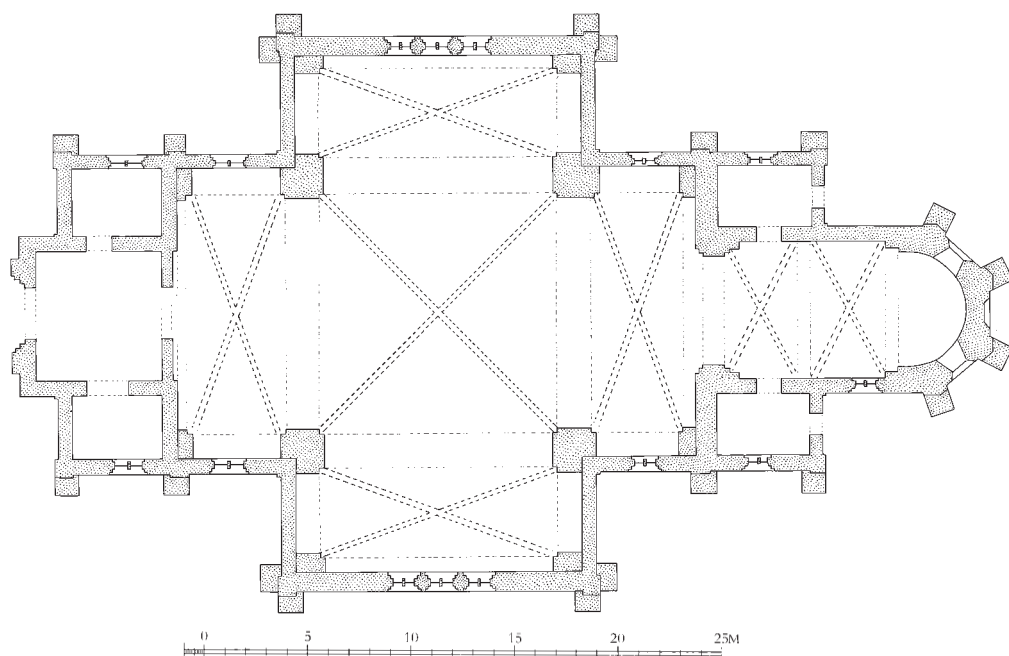

Fig. 4. Plan. 1:300. Opmåling ved K. Kristiansen 1976 med supplementer ved Mogens Vedsø 2006, tegnet af Marianne Nielsen 2006. – Plan.

gavl udsmykket med stigende rundbuefriser og pibeblandinger med trappestik. I gavltrekanstens top er et smalt, rundbuet, nu tilmuret, vindue inkorporeret i buefrisen.

To rundbuede døre i skibets østgavl (fig. 6) giver adgang til de to birum, der flankerer koret.

Vinduer. Af kirkens oprindelige vinduer er kun bevaret de tre i den polygonale korafslutning, heraf er det midterste tilmuret fra den indvendige murflugt og frem til lysningen. Lysåbningerne er rundbuede med en kvartrundstav i vanger og stik; sidstnævnte er halvtens med prydkifte af bindere. Vinduerne i skibets langmure og korsarmenes gavle er helt tilmurede, men synlige udvendigt, hvor den bevarede ydre fals og stikket optræder som murprydelse omkring de nuværende vinduer (jf. ndf.). Skibets vinduer var tokoblede, rundbuede åbninger adskilt af en halvsøjle og samlet under et fælles helstensstik med prydkifte af bindere; i spejlet en lille cirkelblænding. Korsarmenes gavlvinduer var trekoblede, det midterste højest, adskilt af halvsøjler og under et mønstermuret spejl omkranset af halvandenstensstik; vinduet var anbragt i en helstensdyb niche, der

foroven afsluttedes af et halvandenstensstik med prydkifte.

Tårnets øverste, ottekantede del er udstyret med rundbuede glamhuller til alle side. En række andre lysåbninger i skibets og tårnets vestside er helt forsvundne. I den frie del af gavlen på hver side af tårnet sad et smalt, rundbuet, falset vindue, der gav lys til overetagen i tårnets to siderum.⁷ Tårnets vestfacade havde umiddelbart over portalfremspringets gavlspids et cirkelvindue, der sammen med ovennævnte vindue i gavlen tjente til oplysning af den indskudte etage i tårnrømmet, hvor kirkens orgel var anbragt. Øverst i facaden, ud for tårnets to mellemstokværk, var der et vindue af samme størrelse og form som dem i skibets langsider.

I korets sokkel findes lave, fladbuede lysåbninger med forbindelse til en tidligere fyrcælder under koret og de to siderum; den oprindelige adgang er til søndre siderum, hvor en kældernedgang dækket af lemme er placeret østligst på skibets sydmur. En ny adgang er etableret til kælderens nordre siderum 2005, da fyrcælderens indrettedes til et andagtsrum, benævnt som en 'krypt'.

Fig. 5. Tegning af kirkens nordfacade ved H. S. Sibbern 1872. 1:300. – Drawing of the north facade of the church, 1872.

Kirkens *indre* er fuldstændig ændret ved kirkens ombygning 1941–43. Oprindeligt havde koret et muret (†)tøndehvælv delt i to af en bred gjordbue, mens korafslutningen dækkes af den endnu bevarede kvartkuppel. Fra korets vestre fag er ad to rundbuede døre forbindelse til siderummene, hvoraf det søndre tjener som *præsteværelse* og det nordre som *opholdsrum* for kordegnen. Overretagerne i de to rum er ubenyttede og vanskeligt tilgængelige.⁸

Den oprindelige †*korbue* var rundbuet og falslet med kvartrundstav (fig. 8). Den havde omtrent samme bredde og højde som korrummet med det tilhørende tøndehvælv. Åbningen kransedes

af en båndfrise, formentlig trukket i stuk, hvori der var en indskrift med versaler i bueslaget: »Jeg er veien og sandheden og livet.«. Over korbuen og med en til denne svarende pudsdekoration sad en (endnu i loftsrummet bevaret) cirkulær *ventilationsåbning*, der oprindeligt var udfyldt af et støbejernsgitter med spjældanordning.⁹

Skibet overdækkedes af en *åben tagstol* (fig. 6), der er bevaret stort set intakt som tagværk over de senere indsatte hvælv, blot er bræddepanelet under tagbeklædningen fjernet.

I vest var en rundbuet, falslet †*tårnbue* (fig. 6), der flankeredes af to rundbuede †*niche*s. Over buen, men nu kun synlig på loftet, sidder en

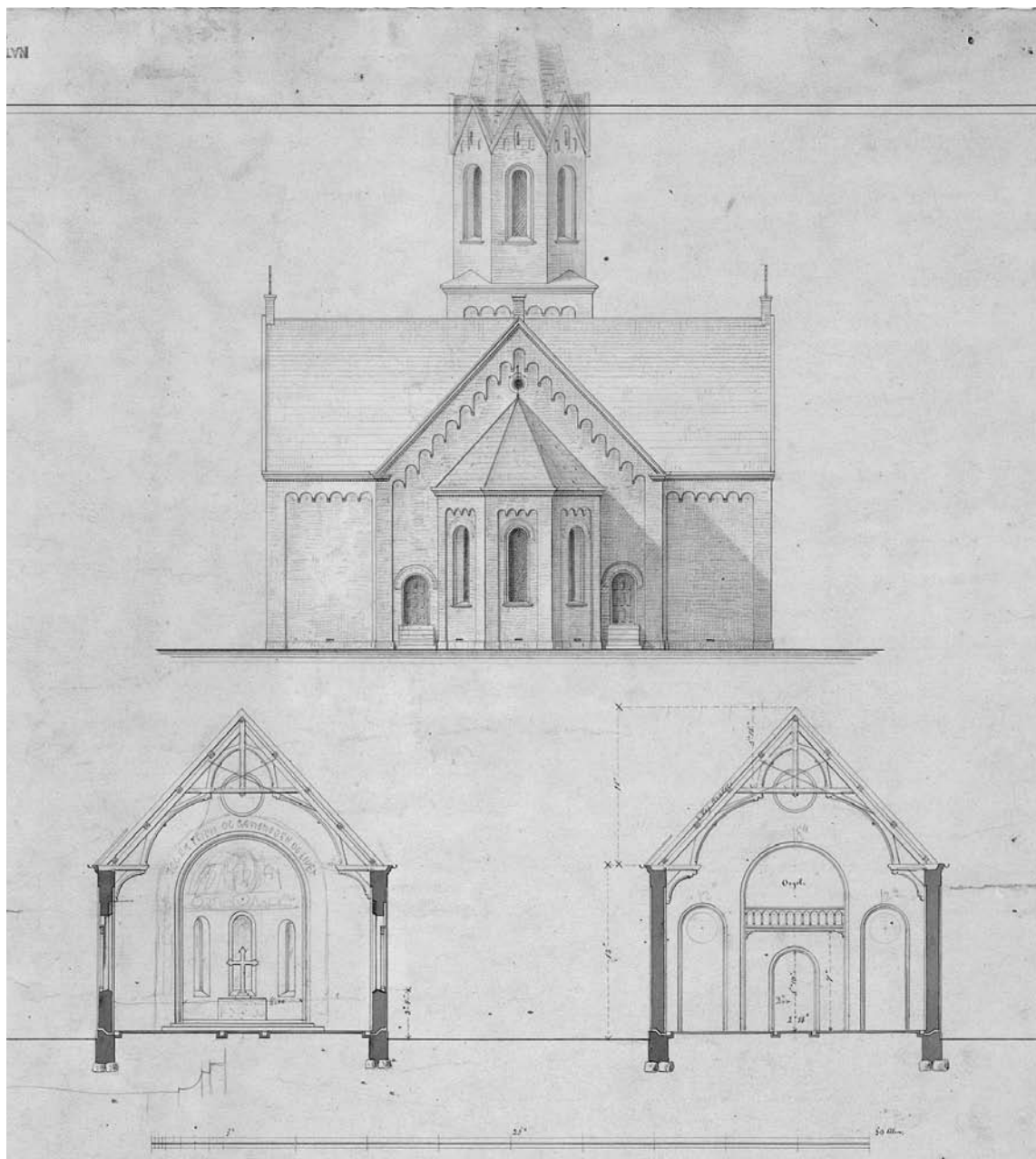

Fig. 6. Tegninger af kirkens østfacade samt tværsnit mod øst og vest ved H. S. Sibbern 1872. 1:300. – *Drawings of the east facade of the church and east-west cross-section, 1872.*

pendant til østvæggens ventilationsåbning med endnu bevaret støbejernsgitter. Tårnrummet har en indskudt etage, således at rummet forneden udgør kirkens våbenhus med adgang gennem vestportalen og forbindelse med skibet gennem en vandret overdækket dør i en senere tilføjet

lukkemur i tårnbuen. Rummets øverste del tjener til anbringelse af kirkens orgel (s. 6294). Til hver side for tårnet er der, som ovenfor nævnt, to siderum. Det søndre tjente tidligere som *ligkapel*, men er nu *dåbsværelse*. Nordre rum indeholder *trappen*, der giver adgang til såvel orgelpulpitu-

Fig. 7. Kirkens indre set imod øst. Foto Roberto Fortuna 2003. – Interior towards the east.

ret som tårnets nedre mellemstokværk.¹⁰ Fra den indskudte etage i tårnrummet er tillige adgang til et rum i anden etage over det søndre siderum; dette rum tjener til *kontor* for organisten.

Tårnet har to mellemstokværk og herover (i den ottekantede del) et klokkestokværk. Den ovennævnte ventilationsåbning udmunder i nedre mellemstokværk, hvor den nu skæres af gulvet, der imidlertid før ombygningen 1941–43 lå ca. 130 cm lavere (jf. ndf.).

Kirken er en typisk repræsentant for tidens kirkearkitektur, der primært var baseret på lånte, romanske stiltræk. Ud over kirken i Silkeborg forestod arkitekten H. S. Sibbern opførelsen af den fire år ældre og nært beslægtede kirke i Bandholm,¹¹ samt det 1857 opførte våbenhus ved Vor Frue Kirke i Roskilde.¹²

Kirkens store *ombygning* 1941–43 var primært tiltænkt dens indre, men berørte tillige på en

række punkter kirkens ydre. Hovedformålet var at erstatte den åbne tagstol med *murede hvælv*, hvilket gennemførtes med stor teknisk dygtighed af arkitekt Harald Lønborg-Jensen. De indbyggede hvælv efterligner senromanske-unggotiske stilformer med småsøjler ved alle ribbeudspring. Grundet de oprindelige ydermures ringe tykkelse (2½ sten, knap 60 cm) var et omfattende afstivningssystem nødvendigt. Ved indføjelse af kraftige vægpiller i kirkens indre skabtes dybe skjoldbuenicher ved alle vægge,¹³ og disse afstivedes yderligere ved opførelse af udvendige støttepiller i alle trykpunkter.¹⁴ Ved Lønborg-Jensens arbejde fik skibets indre i endnu højere grad end tidligere karakter af centralkirke, hvor midten er markeret af et mægtigt, kvadratisk kors-skæringshvælv, der til alle sider flankeres af et væsentligt kortere, rektangulært hvælv af samme størrelse i skibet og korsarmene. I koret erstattedes

Fig. 8. Kirkens indre set imod øst o. 1900-20. Foto i Silkeborg Lokalhitoriske Arkiv. – Interior towards the east c. 1900-20.

de fagdelende vægpiller af aftrappede konsoller, der bærer spidsbuede vægbuer og prydes under gjordbuen af to mandshoveder; disse udførtes af Regnar Sehested. Korets to krydshvælv er udført som en 'retouchering' af det oprindelige tøndehvælv, der synes bevaret i fuldt omfang, men har fået tilføjet krydsribber og kappeffige. Grundet de kraftige vægpiller og skjoldbuer måtte korbuen indskrænkes både i bredden og højden. Den falsede, styltede rundbue prydes af to omløbende kragbånd, der er anbragt med stor indbyrdes afstand. Tårnrummet udstyredes med et enkelt krydshvælv; dette foranledigede en ændring af tårnbuen, der nu er smallere og overdækkes af et højtrejst spidsbuestik. Tillige nødvendiggjorde det en hævnning af den oprindelige etageadskillelse med i alt 130 cm.

Kirkens *ydre* blev kraftigt påvirket af de nævnte tilføjelser. Allerede nævnt er kirkens nyopførte støttepiller. Derudover ændredes samtlige vinduer med undtagelse af de tre i korafslutningen.¹⁵ Vinduerne i skibets langmure og korsarmenes gavle tilmuredes og erstattedes af mindre, falsede, spidsbuede og stavværksdelte åbninger, der anbragtes i tilmuringerne. Denne ændring har været nødvendiggjort af den lavere rumhøjde i det indre efter hvælvenes indbygning. Som supple-

ment til belysningen i kirkens østende tilføjedes et tilsvarende vindue i sydsiden af korets østfag. På vestfacaden tilmuredes samtlige vinduesåbninger, og sporene heraf udslettedes fuldstændigt; dog erstattedes den øvre, tokoblede åbning af et enkelt, slankt, rundbuet vindue, der forsvandt ved anbringelse af tårnurskiven 1971.

Ved ombygningen 1941-43 fik kirken *gulv* af munkesten; 1976 var dette stærkt nedslidt og udskiftedes med stenfliser.

Kirkens *tagbeklædning* var oprindelig overalt skifer. 1953 erstattedes beklædningen på tårnets spir af kobber, og 1968 fandt en tilsvarende udskiftning sted på resten af kirken.

På kirkespiret er *vindfløjen* af kobber med indskrift i versaler: »Anno 1876«.

Kirkens *opvarmning* besørgedes oprindelig af et varmeapparat i kælderen under koret. Dette erstattedes 1920 af et koksfyret centralvarmeanlæg, formentlig fra C. M. Hess' Fabrikker i Vejle; 1964 ændredes varmekilden til fjernvarme. Efterfølgende er kælderrummet renoveret 2005 (jf. ovf.) og fremtræder nu som et centralt andagtsrum overdækket af fire grathvælv på en kvadratisk midtpille og flankeret af siderum overhvælvet med smalle, fladbuede tøndehvælv.

Som bidrag til kirkens udsmykning skænkede en række *relieffer* af arkitekt og jernstøber Hans Chr. Zeltner. De anbragtes i en frise over korafslutningens vinduer; tilsyneladende var der tale om scener af Jesu liv (jf. fig. 8).

Glasmalerier i koret er skænket 1914 af murermester Christian Nielsen og hustru. De er udført af kunstneren Sigurd Olrik og viser 'Den Gode Hyrde' og 'Sædemanden'. Nogle år senere fremkom yderligere et projekt til flere sådanne malerier, idet rektor Theodora Lang ønskede at give et par glasmalerier som kopier af 'Dürers Peter og Paulus'. Myndighederne fandt det ikke rigtigt at kopiere disse i glas, hvorfor hun i stedet o. 1930 skænkede et lille krucifiks (jf. ndf.)

INVENTAR

Alterbordet er et panelværk fra 1941-43, 191×88 cm, 116 cm højt, udført af Gunnar Hansen til at danne et hele med den samtidige alterprydelse i

romansk stil (jf. ndf.). Formerne har som alterprydelsens hentet inspiration fra de jyske 'gyldne altre' fra Valdemarstiden. Bordets forside, *alterbordsforsiden*, har således karakter af et forenklet 'frontale', snarest kopierende det kendte i Sahl Kirke (Ringkøbing Amt). Træet står mørkbejdet, og det mandorlaformede midtfelt er forsynet med et stort forgyldt Kristusmonogram.

Alterbordet er nu dækket af et uldvævet *alterklæde* fra 1994, der er udført af Inge-Lise og Flemming Bau. Dets udsmykning er bygget op over trekantmotiver, der fra en lysende og udefinerlig centralfigur bevæger sig udefter og antager røde, blå og grønne toner.

Som *alterprydelse* tjener en *krucifiksgruppe* fra 1941-43, der skyldes maleren og billedhuggeren Gunnar Hansen. Den er udført af forgyldt fyrretræ, ca. 3 m høj, i former der som alterbordsforsidens er inspireret af de gyldne altre og krucifikser fra Valdemarstidens Jylland. Krucifiksgruppen rejser sig over et lavt retabel, hvori Kristus troner under en spidsgavl og flankeres af de 2×6 apostle. Midt herover rejser sig det store krucifiks i en streng, romansk form, mens Maria og Johannes står i beherskede sørgepositioner på to små tårne yderst.

Kirkens oprindelige (†) *Alterprydelse* fra 1877 var en kopi af Thorvaldsens Kristus, 185 cm høj, udført af bronzeret og hvidmalet zink som en gave fra generalmajor Johan Cornelius Krieger, der var svigersøn til Michael Drewsen. Figuren er bevaret i kirkens tårn, ligeledes dens høje, profilerede fodstykke med marmorering og versalindskriften »Fred være med Eder«. Det øvrige arrangement er derimod gået tabt, men kendes fra fotografier (fig. 8), der viser Kristusfiguren med fodstykke stående på det daværende † *alterbord* i en art tabernakelagtig † *alteropbygning*, der var udført i italiensk 'trecentostil' (trettenhundredestil).

Altersølvet udgøres af to altersæt, der begge er betydeligt ældre end kirken. 1) 1641, udført af Mathis Boesen i Viborg for Mogens Høg (Banner) og hans (anden) hustru Christence Rosenkrantz (1593-1661 og 1609-79). Bevaret er kun *kalken*, 20,5 cm høj (fig. 9). Den har seksstunget fod med let tilspidsende tunger, og langs stand-

kanten løber en graveret rudebort. Et profilled danner overgang til de seksidede skaffled, og knoppen er gotisk med seks tunger, der veksler med rudebosses, som smykkes af graveret bladværk. Det fyldige, glatte bæger er fornyet 1912.

Hen over de tre af fodens tunger er graveret årstallet »anno 1641«, mens der på de tre øvrige ses våbener og initialer for Mogens Høg og hans hustruer. På den midterste af de tre tunger læses over våbenet »M(ogens) H(øg)« (Banner), til heraldisk

Fig. 9. Alterkalk 1641, med våbener for Mogens Høg (Banner) og hans hustruer Helvig Lindenov og Christine Rosenkrantz, udført af Mathis Boesen i Viborg (s. 6287). Kalken, der formentlig stammer fra en af egnens kirker, synes erhvervet mellem 1877 og 1917. Foto Arnold Mikkelsen 2006. – *Chalice, 1641, made by Mathis Boesen, Viborg. Coats of arms for Mogens Høg (Banner) and his two wives.*

Fig. 10. Altersølv med oblatskål, 1850, udført af Wilhelm Borchardt Creuzberg i Randers som en gave fra Rasmus L. Høltzermann til det nyindrettede kirke på Silkeborg Hovedgård (s. 6289). Foto Arnold Mikkelsen 2005. – *Altar plate made in 1850 by Wilhelm Borchardt Creuzberg, Randers. A gift from Rasmus L. Høltzerman to the newly established church at Silkeborg Hovedgård.*

højre læses »H(elvig) L(indenov)« (for hans første hustru, †1634), til venstre »C(hristine) R(osen) K(rantz)«. Under fodens bund findes guldsmedens stempel (Bøje 5432) og den graverede indskrift »Restaureret 1912«. Kalken synes at have haft to tilhørende *†diske*. 1) 1641, muligvis eftergjort i nr. 2. 2) (Fig. 12), o. 1940, tværmål 12,5 cm. Disken havde på fanen et graveret cirkelkors med vifteformede bladender på skraveret bund, hvis baroktype tyder på, at disken har skullet forny en oprindelig. På undersiden sås 1979 et guardeinmærke for Johs. Siggaard (1932–60) samt to andre

stempler, der ikke lader sig tolke sikkert.¹⁶ Disken synes forsvundet engang siden 1979.

Altersættet optræder tidligst i inventariet 1917 og kan derfor formodes at være erhvervet i tiden forud, snarest vel til kirkens indvielse 1877.¹⁷ Dets våbener for Mogens Høg og hans hustruer antyder en gammel tilknytning til egnen, eftersom han var lensmand på Silkeborg 1650–58. Sættet er imidlertid ældre end denne tid, udført 1641 mens Mogens Høg var lensmand på Asmild ved Viborg og derfor naturligt har bestilt det hos en Viborgguldsmed. Mogens Høg har rimeligvis

Fig. 11. Sygesæt, kalken fra 1915 (s. 6289). Foto Arnold Mikkelsen 2006. – *Communion set for the sick, the chalice from 1915.*

bragt sættet med til Silkeborg 1650, men herfra savnes videre spor. Intet tyder på, at altersølvet har kunnet overleve i kraft af en funktion på det gamle slot og på Hans Nicolai Hoff's hovedgård frem til $\dagger$ kapellet på hovedgården 1850. Til dette kapel var det tværtimod nødvendigt, at man fik udført et nyt altersæt (ndf. nr. 2, jf. s. 6340). Måske er den sandsynligste mulighed, at Mogens Høg har skænket sættet til en af lenets kirker, og at en kirkeejer eller hans efterslægt siden har kunnet overdrage det til den nye bykirke.

2) (*) (fig. 10), i sin kerne fra 1850, udført af Wilhelm Borchardt Creuzberg, Randers, som en gave fra købmand R. L. Høltzermann i Randers til det da indrettede $\dagger$ kapel på Silkeborg Hovedgård (jf. s. 6339). *Kalken, 20 cm høj, har cirkulær, hvælvet fod med aftrapning. Skaftledene er konkave, knoppen linseformet, og det høje, svajede bæger har en graveret, omløbende bladranke

og derover en giverindskrift med skriveskrift: »Skjenket til Silkeborg Capel d: 1. September 1850 af Kjöbmand R. L. Höltzermann i Randers«. Lige over ordet »Randers« ses Randers' bymærke, flankeret af Creuzbergs gentagne stempler (Bøje 5683). Samme stempler findes på fodens kant. Den sammenhørende *disk*, tværmål 13 cm, er glat med en dobbeltlinje løbende langs randen. Stempler som alterkalkens. Siden 1995 opbevares kalken i Silkeborg Museum, mens disken stadig bruges i kirken.

En *alterkalk* fra 2002, en såkaldt hjælpealk, er af pletsølv, 21 cm høj. Foden er cirkulær, og dens kant er som knoppen dækket med drueløv. Det glatte bæger har hældetud. Kalken, der bærer stempel »M. Fredberg 925«, hører sammen med alterkande nr. 3.

Sygesæt. (Fig. 11) o. 1915, i nygotisk stil, bevaret er kun kalken, 14 cm høj, der har sekstunget fod

Fig. 12. †Alterdisk nr. 2, o. 1940, formentlig udført som en kopi af en †disk (nr. 1) fra 1641 (s. 6288). Foto Jens Jørgen Frimand 1979. – *Paten, probably made as a copy of a †paten of 1641.*

med profileret standkant og omløbende graveret blad bort. Knoppen er seksstunget med mellemfaldende rudebosses, hvis versaler tilsammen danner navnet: »Ihesus«. Det halvkugleformede bæger er korsprydet. Til sættet hører en vinbeholder passende til kalkens bæger og en lille cylindrisk oblatæske med kors på det let hvælvede låg. På begge ses Københavnsmærke (ulæseligt årstal) og guardejnsmærke for Christian F. Heise (1904–32).

Oblatæsker. 1) (Fig. 10), o. 1850, sammenhørende med altersæt nr. 2, udført af Wilhelm Borchardt Creuzberg i Randers. Den lille æske er cylindrisk med et låg, der svajer op i en bule med afsluttende knop, tværmål 8,5 cm, 6 cm høj. Langs bunden og lågranden løber friser af cirkelornamenter, og under bunden ses Randers' bymærke og gentagne stempler for guldsmeden (Bøje 5683); rester af samme stempler ses inden i låget. 2) O. 1900, af sort porcelæn med guld-kors fra Bing & Grøndahl. Nævnt i inventariet 1917.¹⁷

Alterkander. 1–2) O. 1900, af sort porcelæn med guld-kors, den ene fra Bing & Grøndahl, den anden fra Den Kongelige Porcelænsfabrik. De to kander nævnes som vinkander i inventariet 1917.¹⁷

3) 1943, af sølv, skænket af medlemmer af menigheden. Kanden, i behersket skønvirkestil, 28

cm høj, har korsprydet låg, bladværk på korpus, og om foden findes graveret: »I det 5. Krigsår 1943 skænkede Medlemmer af Menigheden Sølv til denne Alterkande til Silkeborg Kirke«. Under bunden er stemplet mesternavnet »K. Jacobsen« samt Københavns bymærke »(19)43« og guardejnsmærke for Johs. Siggaard. Til kanden hører øjensynligt to små platter, tværmål 15 cm, med samme stempler (Københavnsmærket »(19)43«).

4) 2001, pletsølv, glat, låget med gæk. Stemplet »T. Fredberg 9255«. Kanden hører sammen med ovenstående alterkalk.

En *alterske* af sølv er fra midten af 1900-tallet, 16 cm lang, og har graveret »Silkeborg Kirke«. Den bærer stemplet »C. M. Poulsen« og mærke for guardejen Johs. Siggaard (1932–60). En ældre †alterske ses i inventariet 1917.¹⁷

Alterstager. 1) (Fig. 13), o. 1877, af messing, svære, 48 cm høje, skænket af enkefru Franziska Nielsen. Fodskålene er klokkeformede med kraftige profiler og et omløbende, hulet bånd, der har en graveret dekoration i nygotisk stil. Den lille lysekål er enklere, og det cylindriske skaft smykkes af graveret, fliget bladværk. Stagerne har tre diskosformede tæer, lysetornene er af jern.

2–3) 1973, af sølv, lave og brede med 'krave' og antikvainskriften: »Skænket af Mejeriejer An-

Fig. 13. Alterstager, 1877, skænket af enkefru Franziska Nielsen. (s. 6290). Foto Roberto Fortuna 2003. – *Altar candlesticks, 1877, donated by the widow Franziska Nielsen.*

ders Madsen og Hustru Johanne Madsen Anno 1973«. Stemplet »Cohr«, »Sterling Denmark« samt »Bunde«. 4-5) Som nr. 1-2, men mindre. Samme indskrift.

Syvstager af messing. 1) 1902, 49 cm høj, skænket i anledning af kirkens 25 års jubilæum. 2) Nyere, formet som et lyseskib, 12 cm høj, 55 cm lang. Indskrift med versaler: »Skænket Silkeborg Kirke af Mejeriejer Anders Madsen og Hustru Johanne Madsen Anno 1973«.

Messehagler. Kirken har fem nyere hagler i liturgiske farver (to grønne). En ældre *Messehagel fra o. 1900 er af rødt fløj med kantning og rygekors af guldagraner. Haglen er siden 1995 i Silkeborg Museum (inv.nr. 1995/ 001). Foruden denne optræder yderligere en †messehagel i inventariet 1917.¹⁷

Altersranken er fra 1941-43, af smedjærn i ti fag, der danner en polygon foran alteret. De spinkle stivere, der krones af messingknopper, forbindes ovenfor af en gennembrudt rankefrise.

Døbefonte. 1) (Fig. 14), romansk fra o. 1200, er fra Them Kirke, hvor den har tjent indtil 1842. Fonten er af grå granit, udført i én sten, 72 cm høj, tværmål 72 cm. Den tilhører den tøndeformede eller cylindriske fontetype, der er almindelig på Sjælland, men sjælden i Jylland (Mackeprang: Døbefonte 28ff.). Kummen er cylindrisk med svagt udhævede sider og har under sin lidt indtrukne mundingsrand en kraftig omløbende vulst. Fontens lavere og lidt smallere underdel er også cylindrisk, men spidser endvidere lidt konisk til nedefter. Hulningen er 25 cm dyb, uden afløb. Det er muligt at fonten oprindeligt har haft en særskilt fod. I hvert fald forekommer den lidt lav uden og er siden 1971 opsat på en 15 cm høj bronzering, som har erstattet en ældre †fod af cement.

Fonten og dens tøndeform har sine nærmeste paralleller i området vest for Horsens. I Underup Kirke har døbefonten (s. 5215) en lignende nedre afslutning og i øvrigt nogenlunde samme højde som Silkeborgs. I Hvirring derimod hører der til den tilsvarende font en lav, hvælvet fod, der giver den samlede font en højde af 90 cm (s. 5250). Siden 1971 opsat i skibets midtgang, lige foran opgangen til koret.

Fig. 14. Døbefont, romansk af granit, erhvervet 1936 (s. 6291). Fonten stammer oprindeligt fra Them Kirke (s. 4128). Foto Roberto Fortuna 2003. – *Romanesque font, originally in Them church.*

Fonten har som nævnt hørt til i Them Kirke, hvor synet 1830 erklærede den 'ikke anstændig' (jf. s. 4128). Fonten solgtes 1842 til den stedlige sognepræst og er siden kommet til Silkeborg Hovedgård.¹⁸ Her bemærkede kunstmaleren Per Sonne den midt i 1930'erne og udtrykte over for en af præsterne sin undren over, at et sådant klenodie stod udenfor og ikke brugtes i kirken. Man ville derfor lade stenhuggeren lige over for kirken hugge en rille til dåbsfadet, hvilket lykkeligtvis ikke skete, og kunne 1936 stille fonten op i koret. Her bibeholdtes den ved restaureringen 1941-43, men er 1971 flyttet til sin nuværende plads. Den anvendes nu uden dåbsfad som en mindelse om den gamle dåbspraksis med fuld nedsenkning af dåbsbarnet. Et †dåbsfad af messing optræder i inventariet 1917 og atter 1936, da der skulle gøres rille til det i fontens munding. Kirken havde 1979 intet dåbsfad.

2) (Fig. 15), 1877, en kopi af H. W. Bissens marmor-dåbsengel fra 1843-44 i Middelfart Kirke,

Fig. 15. Tidligere døbefont, 1877, udført i bronzeret zink som en kopi af H. W. Bissens marmor-dåbsengel fra 1843-44 i Middelfart Kirke (s. 6292). Nu i tårnet. Foto Jens Jørgen Frimand 1979. – *Former font, 1877, a bronze copy of H. W. Bissens's baptismal angel in Middelfart Church from 1843-44.*

udført i bronzeret og hvidmalet zink. Figuren, 80 cm høj, står på et profileret fodstykke med marmorering (samlet højde 126 cm). Englen knæler nøgen, idet den med begge hænder holder en stor muslingskal frem støttet imod højre knæ. Figur og fodstykke, der nu er hensat i tårnet, stod oprindeligt midt i kirkens kor (jf. fig. 8).

Krucifikser. 1) 1877, figuren af hvidmalet zink, 132 cm høj, i gotiske og klassicistiske former, hængende dybt i armene. Det glatte kors er af

fyr, sortmalet. Krucifikset hang i begyndelsen af 1900-tallet på østvæggen i søndre korsarm; siden 1943 hensat i tårnet, i rummet under klokkerne.

2) O. 1930, af blødt træ skænket o. 1930 af rektor Theodora Lang. Figuren 38 cm høj, er af sen-gotisk type, dybt hængende i armene og står som korset i blankt træ. Krucifikset, der skal stamme fra Luzern i Schweiz, er ophængt på korets sydvæg over indgangen til præsteværelset.

Prædikestol, 1877, af egetræ i nyrenæssancestil, nystafferet ved restaureringen 1941-43. Kurven har seks fag med trekoblede felter, som flankeres af sekskantede søjler, der som postament og frise har stærkt stiliserede former. Underbaldakinen er omvendt pyramidalsk, og opgangen fra øst har enkelt fyldingspanel og kraftig mægler. Himlen, der skyder ud over kurven som en syvsidet polygon, har gennemløbende frise, udsavede hængestykker og topstykker i form af trekantgavle med englebuster. På hjørnerne står der små spir, og bag dem hæver himlens tag sig pagodeagtigt med et kronende kuglespir.

Prædikestolens staffering er som nævnt fra 1941-43. Træet mørkebejdset, kurven med lidt grønt, gråt og forgyldning samt forgyldte frakturind-

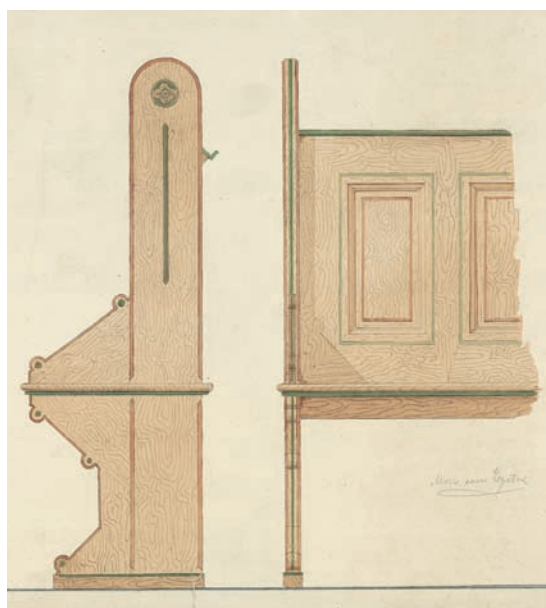

Fig. 16. Arkitekt H. S. Sibberns tegninger til $\dagger$ stolegavle 1877 (s. 6293). – *Drawing for pews by the architect H. S. Sibbern 1877.*

Fig. 17. Kirkens indre set imod vest. Foto Roberto Fortuna 2003. – *Interior towards the west.*

skrifter på sort bund. I frisen læses »Sandelig siger jeg Eder, den som hører mit Ord ...« (Joh. 5,24), i postamentet »Jesus prædikede Guds Evangelium ...« (Mark. 1,14) og på opgangspanelet »Himlen og Jorden skulle forgaa ...« (Matt. 24,35).¹⁹ Prædikestolen har sin originale plads ved skibets sydside ud fra østre pilles nordvestre hjørne.

Stolestaderne er fra 1941–43, udført efter tegning af Harald Lønborg-Jensen. Bænkene har fyldingsryglæn og kraftige plankegavle, der krones af et topstykke i trekantform. Forrest i midtskibets to rader står to 'kongestole', der har højere gavle end de øvrige og er prydet af kong Christian X's og dronning Alexandrines kronede monogrammer.²⁰ I korsarmene er staderne opsat øst-vest med front imod midtskibet. Staderne står med mørk bejsdnings som prædikestolen, idet kun kongestolene har en smule farvestaffering. Ved en

istandsættelse 1962 er bænkene gjort mere behagelige og er forsynet med hynder. Og 1970 borttog man en del stole forrest i skibet for at skabe et åbent rum med plads for døbefonten og nogle rader af løse stole; de er af egetræ, tegnet af Kaare Klint. Til stoleværket hører to bænke op imod vestvæggen, der har høje gavle i sengotisk stil, og som ud imod indgangen bærer de for kirkebygningen så centrale årstal »1877« og »1943«.

† *Stolestader*, 1877, udført efter arkitekt Sibberns tegning 1876 (fig. 16). Til bænkenes ryglæn hørte høje profilfyldinger, og de spinkle rundbuede gavle havde kantede fremspring med halvrunde gevækster ud for sæde og fodstøtte. Den originale bemaling var en egetræsådring, der elegant skulle suppleres med spinkle røde og grønne kanter og profiler. I gavlrundingen var malet et lille firpas, indskrevet i en cirkel.

Til en rumindretning for præsten, sandsynligvis i korets søndre siderum (s. 6283), hørte 1917 en *†lænestol*, et *†bord* og en *†servante*.¹⁷

En *klingpung*, formentlig fra 1877, er 151 cm lang og har drejet, bølget skaft. En jernring tjener fæstnelse af indsamlingsposen, der er af sort fløj og ender i en lille klunke. Klingpungen optræder i kirkens inventarium 1917.

Orgel, med 44 stemmer, tre manualer og pedal (fig. 17), bygget 1973 af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl, med genanvendelse af facaden, pedalvindladerne og en del af piberne fra kirkens *†orgel* fra 1922.²¹

<i>Hovedværk</i>	<i>Svelleværk</i>	<i>Pedal</i>
Principal 8'	Bordun 16'	Principal 16'
Rørfløjte 8'	Spidsgamba 8'	Subbas 16'
Oktav 4'	Gedakt 8'	Oktav 8'
Gedaktfløjte 4'	Quintatøn 8' ²²	Gedakt 8'
Quint 2 $\frac{2}{3}$ '	Principal 4'	Oktav 4'
Oktav 2'	Spidsfløjte 4'	Rørfløjte 2'
Cornet III	Nasat 2 $\frac{2}{3}$ '	Rauschquint VI
Mixtur V-VI	Gemshorn 2'	Basun 16'
Fagot 16'	Terz 1 $\frac{3}{5}$ '	Trompet 8'
Trompet 8'	Sivfløjte 1'	Regal 4'
	Mixtur IV-V	
<i>Rygpositiv</i>	Dulcian 16'	
Principal 8'	Skalmjeje 8'	
Trægedakt 8'	Vox humana 8'	
Oktav 4'	Tremulant	
Gedaktpommer 4'		
Spidsgedakt 2'		
Nasat 1 $\frac{1}{3}$ '		
Sesquialtera II		
Scharf V		
Ranket 16'		
Krumhorn 8'		
Tremulant		

Kopler: RP-HV, SV-HV, HV-P, RP-P, SV-P. Manualomfang: C-g^{'''}, pedalomfang: C-f'. 2 frikombinationer og 2 pedalkombinationer. Tutti. Afstillere for samtlige rørstemmer samt mixturer i HV og SV og Rauschquint i P. Mekanisk traktur, elektrisk registratur. Sløjfevindlader.

Orgelfacaden, fra 1943, er tegnet af Harald Lønborg-Jensen i forbindelse med en ombygning af *†orglet* fra 1922. Prospektpiberne er udskiftet 1973.²³ *Orgelpulpituret* fra 1943 springer tresidet frem fra vestvæggen med en brystning, hvis tætsillede prydarkader gentager former fra *†orgelpulpitur* nr. 2.

★*Orgel*, oprindelig med 10 stemmer, ét manual og pedal, bygget 1877 af J.A. Demant, Århus,²⁴ senere omdisponeret og udvidet af Frederik Nielsen, Århus.²⁵ Stod fra 1922 i Them Kirke (Vrads Hrd.), hvor det 1974 blev afløst af et nyt instrument og magasineredes (jf. s. 4134).²⁶ 2005 blev orglet restaureret af Olav Haugland, Haslev, og opstillet i Roholte Kirke (Præstø Amt); i denne forbindelse blev pedalets oktavkoppel udskiftet med et koppel I-P. På *†orgelpulpitur* nr. 1 i tårnrummet, adskilt fra skibet med en arkadebrystning (jf. fig. 6). Bælganlægget var placeret bagest på pulpituret.

†Orgel, oprindelig med 33 stemmer, tre manualer og pedal, bygget 1922 af Marcussen & Søn, Aabenraa.²⁷

<i>Manual I</i>	<i>Manual III (fjernværk)³⁰</i>
Bordone 16'	Fugara 8'
Principale 8'	Violino 8'
Flauto amabile 8'	Bordone d'eco 8'
Bordone 8'	Voce angelica 8'
Viola di Gamba 8'	Flauto cuspidio 4'
Salicionale 8'	Voce humana 8'
Ottava 4'	Svelle
Capricorno 4' ²⁸	
Ottavina 2'	
Miscellanea III ²⁹	
<i>Manual II</i>	<i>Pedal</i>
Bordone d'amore 16'	Subbasso 16'
Violino principale 8'	Violone 16'
Flauto concertante 8'	Bordoncino 8'
Bordone d'amore 8'	Violoncello 8'
Eolina 8'	Trombone 16'
Voce celeste 8'	
Flauto traverso 4'	
Fugara 4'	
Quinta 2 $\frac{2}{3}$ '	
Flautino 2'	
Tromba 8'	
Oboe 8'	
Svelle	

Kopler: II-I, II 16'-I, II 4'-I, III-I, III-II, I-P, II-P, III-P. Manualomfang: C-g^{'''}, pedalomfang: C-f'. Pibeværket i manual II udbygget til g^{'''}. 1 fri kombination, 3 kollektiver (p., f., ff.), afstillere for rørværk og oktavkopler, generalcrescendo, automatisk pedalomveksling. Pneumatisk aktion i hovedorgel, elektrisk aktion i fjernværk, taschevindlader.³¹

Ved orgelindvielsen 1922 medvirkede organisten Günther Ramin, Leipzig. Denne var stærkt

optaget af ideerne om en reform af orgelbygningskunsten efter 'sunde' klassiske forbilleder, og han fremlagde under sit besøg i Silkeborg sine synspunkter for kirkens organist, Jens Nic. Sand Lauridsen, og Marcussen-firmaets unge chef, Sybrand Zachariassen. Umiddelbart herefter indledte Marcussen & Søn et markant kursskifte, og få år senere var den danske 'orgelbevægelse' en realitet.³² Under indflydelse af Orgelbevægelsens barokorienterede idealer omdisponeredes og udvidedes instrumentet 1933 af Marcussen & Søn (34 stemmer, forberedt til 35):³³

<i>Manual I</i>	<i>Manual III (fjernværk)</i>
Bordun 16'	Dobbelgedakt 8'
Principal 8'	Principal 4'
Gedakt 8'	Quint 2 $\frac{2}{3}$ '
Oktav 4'	Oktav 2'
Rørfløjte 4'	Terz 1 $\frac{3}{5}$ '
Quint 2 $\frac{2}{3}$ '	Oboe 8'
Oktav 2'	Svelle
Mixtur 4 fag	
Cymbel 3 fag	
Rankett 16' (forberedt)	

<i>Manual II</i>	<i>Pedal</i>
Violinprincipal 8'	Violon 16'
Gedakt 8'	Subbas 16'
Quintaton 8'	Fløjte 8'
Traversfløjte 4'	Oktav 4'
Spidsfløjte 4'	Nathorn 2'
Nasat 2 $\frac{2}{3}$ '	Mixtur 6 fag
Gemshorn 2'	Basun 16'
Terz 1 $\frac{3}{5}$ '	
Siffløjte 1'	
Mixtur 3-4 fag	
Vox humana 8'	
Trompet 8'	
Svelle	

Denne omdisponering tilfredsstillede dog ikke organisten, og i 1943 gennemførtes derfor en radikal ombygning, ved hvilken lejlighed der opsattes en ny facade i historiserende stil, tegnet af Harald Lønborg-Jensen.³⁴ Orglets ene manualværk blev nu anbragt som rygpositiv, og fjernværket, der blev anset for upassende, blev fjernet. Dele af dette blev genbrugt i Silkeborg Kapelkrematorium, jf. s. 6332.³⁵ Efter ombygningen 1943 rummede dispositionen følgende 41 stemmer:

<i>Hovedværk</i>	<i>Svelleværk</i>	<i>Pedal</i>
Bordun 16'	Gedakt 8'	Subbas 16'
Principal 8'	Quintaton 8'	Violon 16'
Gedakt 8'	Violinprincipal 4'	Principal 8'
Oktav 4'	Spidsfløjte 4'	Fløjte 8'
Rørfløjte 4'	Traversfløjte 4'	Oktav 4'
Quint 2 $\frac{2}{3}$ '	Nasat 2 $\frac{2}{3}$ '	Rørfløjte 1'
Oktav 2'	Gemshorn 2'	Mixtur 6 fag
Mixtur 4 fag	Terz 1 $\frac{3}{5}$ '	Basun 16'
Cymbel 3 fag	Sivfløjte 1'	Trompet 8'
Dulcian 16'	Scharf 3-4 fag	Cornet 4' ³⁶
	Trompet 8'	
<i>Rygpositiv</i>	Vox humana 8'	
Principal 8'	Tremulant	
Trægedakt 8'		
Oktav 4'		
Gedaktpommer 4'		
Blokfløjte 2'		
Quint 1 $\frac{1}{3}$ '		
Mixtur 3 fag		
Ranket 16'		
Krumhorn 8'		
Tremulant		

Kopler: RP-HV, SV-HV, HV-P, RP-P. Manualomfang: C-g^{'''}, pedalomfang: C-f'. Tutti for HV. Spærreventil for pedalstemmerne Rørfløjte 1', Mixtur 6 fag, Basun 16', Trompet 8' og Cornet 4'. Mekanisk traktur, mekanisk og pneumatisk registratur. Sløjfevindlader i RP og P, bælgeventillader i HV og SV.³⁷

Orglets originale *†*facade (fig. 18), tegnet af Hans Chr. Rasmussen, Silkeborg, bestod af et bredt midtfelt med uindrammede piber i mitraformet opstilling, flankeret af to lavere, rundbuede sidefelter. Facaden fra 1943 er, tillige med pedalvindladerne og nogle af piberne, genanvendt i det nuværende orgel.

Indtil 1943 stod orglet på *†*orgelpulpitur nr. 2 fra 1922.³⁸ Dette bestod af to afdelinger, én i tårnrummet, hvor orgelværket var anbragt, og én i skibet, hvor facaden og det fritstående spillebord havde deres plads. Træet stod mørkt med lidt forgyldning på siraterne. Afdelingen i skibet blev båret af to søjler, og brystningen, der gentog former fra *†*orgelpulpitur nr. 1, prydedes af tætstillede arkader og en tandsnitliste. Efter 1943 stod orglet på det nuværende orgelpulpitur, dog stadig med hovedparten af instrumentet anbragt i tårnrummet.³⁹

Salmenummertavler, 1941-43, seks ens i stil med stolegavlene, 100×50 cm. De ældre *†*salmenum-

Fig. 18. Orgel og orgelpulpitur bygget 1922. Foto i Marcussen & Sønns arkiv. – *Organ and organ loft built 1922.*

mertavler, formentlig fra 1877, udgjorde et rammeværk med lav trekantgavl i nygotiske former.

Lysekroner, 1941-43, fem ens messingkroner i renæssancestil, der hænger i skib og korsarme. I koret findes en mindre af samme type. Formentlig fra begyndelsen af 1900-tallet var en meget stor *†lysekrone* af messing, der hang midt i skibet (jf. fig. 18). Den var i barokstil med hele tre kranse af store lysearme over hinanden.

Tårnur. Ved gave og efter testamentarisk ønske 1966 skænkede guldsmed Godtfred Brøchner penge til tårnur, der opsattes 1971. Værket er leveret af Jermin Larsen, Odense, mens urskiven imod torvet i vest (jf. fig. 1) er fremstillet i Silkeborg af 3 mm messingplade med forgyldning. Skivens 12 sektioner er hver for sig anbragt på messingringe, der er direkte fastgjort til murværket.⁴⁰

Klokkespil, 1966, oprindelig med 42 klokker, leveret af Jermin Larsen, Odense.⁴¹ 2002 udvidet af Thomo Klokkeservice, Odense, til 49 klokker.⁴² Toneomfang gs^1 , h^1 , cs^2-h^5 .⁴³ Samtlige klokker er støbt 1965 og 2002 hos Petit & Fritsen, Holland. En elektronisk klokkespilsautomatik, installeret 1996 af Thubalka, Vejle, til erstatning for et oprindeligt båndspilleværk,⁴⁴ er forbundet med 27 udvendige elektromagnetiske hamre (tonerne d^2-e^3); disse kan endvidere aktiveres fra et elektrisk klaviatur på orgelpulpituret. Tre af klokkespillets klokker anvendes tillige som ringeklokker, jf. ndf.

Klokker. 1) 1965, tværmål 94 cm, om halsen kanter gotiske borter versalindskriften: »Jeg støbtes 1965 til Silkeborg Kirke af Petit & Fritsen som afløser for to ældre klokker fra 1876 og 1941«. På legemet læses: »Give da Gud at hvor vi bo/ altid når klokkerne ringe/ folket forsamles i Jesu tro«. Boltet direkte til en vuggebom.

2) 1965, tværmål 80 cm, med gotiske borter om halsen og på legemet versalerne: »Dette klokkespil – skænket til minde om – købmandslægten Jones – der i mere end 100 år har boet i Silkeborg – blev opsat og overdraget Silkeborg by og menighed i året 1965«. Boltet direkte til en vuggebom.

3) 1965, tværmål 70 cm, om halsen gotiske borter og indskriften »A(nno) D(omini) 1965« samt med ganske småt firmanavnet. Ophængt i slyngbom.

En tidligere **klokke* fra 1911 var skænket anonymt af bankdirektør og justitsråd Oscar Lund og hustru som afløsning for kirkens lille klokke (†nr. 1). Klokken benyttes siden restaureringen 1941–43 på kirkegården og er behandlet derunder (s. 6332).

†*Klokker.* 1) 1865, oprindelig skænket til det daværende †kapel på Silkeborg Hovedgård og behandlet derunder (s. 6342). Klokken blev 1877 overført til den nuværende kirke, hvor den fungerede sammen med en større fra 1876 (†nr. 2). Revnet 1911 og 1924 brugt til støbning af en **klokke* på kirkegården (s. 6333).

2) 1876, fungerede som kirkens store klokke indtil den blev omstøbt 1965. Klokken var smykket af et reliefbånd med blomstermotiver og bar

indskriften: »Støbt i Anker Heegaards etablisement på Frederiksværk 1876«.

3) 1941, med støberiets signatur om halsen: »De Smithske Støberier i Aalborg gjorde mig i aaret 1941«. På legemet læstes: »Give da Gud, at hvor vi bo, altid må klokkerne ringe. Folket forsamles i Jesu tro«. Omstøbt 1965.

KILDER OG HENVISNINGER

Ved embedet. Synsprotokol 1986ff.

LAVib. Silkeborg Menighedsrådsarkiv, Valglistor mm. 1884–1920 (C-396-D, 41). Tegninger ved C. M. Hess' Fabrikker (1920?) (varmeanlæg) og Hans Chr. Rasmussen 1922 (orgel).

NM. Indberetning ved Jens Jørgen Frimand 1979 (inventar). Tegninger og opmålinger ved H. S. Sibbern 1872 (facader og snit, detaljer), M. B. Fritz og Søn 1937 (skematisk plan) og K. Kristiansen 1976 (plan, tryk).

Silkeborg Museum. Projekttegning ved H. S. Sibbern 1870 (vestfacade).

Litteratur. *Silkeborg Kirke og Menighed gennem 100 år 1877–1977*. Jubilæumsskrift, udsendt som stencilat 1977 af menighedsrådet ved formand Ove Laursen. »Godt 100 aar gammel klokke stadig i brug«, *Silkeborg Avis* 20. jan. 1966. *Silkeborg 1846–1996. Historie Natur Kultur*, udgivet af Silkeborg Kommune i anledning af byens 150-års jubilæum, redigeret af Troels Andersen, Hanne Arent, Peter Birk, Keld Dalsgaard Larsen og Per Hofman Hansen, Silkeborg 1995. Viggo Lovdal, »Hvordan Them kirke fik sit første orgel«, *Østjysk Hjemstavn* 1997, s. 99ff.

Beskrivelse af bygning ved Mogens Vedsø, historisk indledning og beskrivelse af inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler). Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Engelsk oversættelse ved James Manley. Redaktionen afsluttet feb. 2006.

¹ Oplysningerne om kirkens historie stammer, hvor intet andet nævnes, fra jubilæumsskriftet *Silkeborg kirke og menighed gennem 100 år 1877–1977*, udsendt som stencilat 1977 af menighedsrådet ved formand Ove Laursen. Dette skrift har efter al sandsynlighed kunnet bygge på en synsprotokol, der gik tilbage til 1877 (eller snarere 1862), og som synes bortkommet 1986 eller senere. Oplysningerne i jubilæumsbogen vil således ofte kunne tillægges en primær værdi.

² Her fandtes på dette tidspunkt kun en 'lund'. Jf. fig. 2 og Drechsel 1880, 124.

³ Blandt de større private givere kan nævnes Vallø Stift; gaver til kirkens indretning omfattede alterprydelser, orglet og alterstagerne (jf. ndf.).

⁴ Stiftamtmand Regensburg lagde stenen over en sølvplade, hvis indskrift ud over den regerende konge nævnte komitéens medlemmer. Provsten talte om 'den velsignelse, der skulle komme ud fra kirken', og man fejrede dagen med middag på Hotel 'Silkeborg' og en udflugt på 'Hjejlen', hvor kongelig kammersanger Simonsen diverteerede.

⁵ Kirkesalen, på hjørnet af Lyngbygade og Steen Blichers Gade, er et beskedent, rektangulært kapel i teglstengotiske former; sydgavlens søjleportal fremtræder dog romansk. Efter 1959 er bygningen afhændet til Adventistkirken. Se i øvrigt Hans Chr. Rasmussen, »Lyngby Kirkesal«, i *Bygmesteren* 1921, 101.

⁶ Herom 'Silkeborg Sogns nye Sognelokaler', i *Medd. ÅrhSt.* 1996, 160–61.

⁷ Reelt indeholder kun søndre siderum to etager, idet nordre siderum udnyttes i fuld højde som trapperum (jf. ndf.)

⁸ Søndre overetage rummede en periode et fjernværk til orglet (jf. note 30). Ved anbringelsen af dette fjernedes loftet og erstattedes af en lydtragt med forbindelse til nedennævnte ventilationsåbning i triumfvæggen over korbuen. Rummet er tilgængelig dels ad en loftlem fra præsteværelset, dels fra korets loftsrums. Nordre overetage har bevaret sit flade loft og er formentlig kun tilgængelig ad en loftslem i dette.

⁹ Ved opsætning af det nævnte orgelfjernværk (note 8) fjernedes gitteret, og åbningen forstørredes fra ca. 75 cm til ca. 125 cm.

¹⁰ De lige trappeløb med reposer synes oprindelige, men er forlænget opadtil i forbindelse med kirkens ombygning 1941–43 (jf. s. 6285–86).

¹¹ Kjeld de Fine Licht, »Kirkebygninger efter 1803«, *Lolland-Falsters Stift 1803–2003*, Nykøbing F 2004, 188–89.

¹² *DK Kbh By*, 1, 77.

¹³ Ca. 100 cm ved langvæggene i skib og korsarme, 40–60 cm ved gavlene.

¹⁴ Støttepillerne er opført i tilknytning til facadernes oprindelige lisener, men da de er bredere end disse, er hovedparten af lisenerne øget tilsvarende; dette har medført beskæring af en række af buefrisernes yderste buer.

¹⁵ Det er således noget misvisende, når det gerne fremføres, at kirken udvendig står omtrent som ved opførelsen; se f.eks. Jan Horskjær, *Silkeborg 1845–1982 – en by i billeder*, Silkeborg 1982, 118.

¹⁶ Det ene var et Københavnsmærke angiveligt med årstal '73'(?), det andet læstes som stempel for Søren Peter Engel i København, †1853 (Bøje 1425). Indb. ved Jens Jørgen Frimand 1979 i NM.

¹⁷ LAVib Silkeborg Menighedsrådsarkiv, Valglistes m.m. 1884–1920 (C-396-D,41).

¹⁸ Om fontens vej til Silkeborg Hovedgård, som hævdedet i Jubilæumsskriftet 1977 (jf. note 1), skulle have at gøre med dennes tidligere ejerskab til Them Kirke

(frem til 1823), lader sig vist ikke sikkert afklare. Men om fontens identitet kan der næppe være tvivl.

¹⁹ Skriftordene er valgt af kirkens daværende tre præster.

²⁰ Ifølge Jubilæumsskriftet 1977 (jf. note 1) skulle de kongelige monogrammer være tilføjet, fordi 'arbejdet skete, mens tyskerne holdt vort land besat'. Herimod taler, at der i Ribe Skt. Katrine Kirke findes tilsvarende stader og kongestole, der også er tegnet af Lønborg-Jensen (*DK Ribe* 753), og som er opsat allerede 1932.

²¹ *Organist- og Kantorembederne*, 9. udg. 2005.

²² Denne stemme er 1997 udskiftet med en Celeste 8', hidrørende fra Frobenius-orglet (o. 1918) i Ålum Kirke (Randers Amt) (meddelt af organist Per Møller, Ryomgård). Quintatønens piber er opmagasineret ved kirken.

²³ Prospektpiberne fra 1943 var af zink, jf. Bruno Christensen, »Ombygning af orgel i Silkeborg kirke«, *Medd. ÅrhSt.* 1973, 78.

²⁴ Orglet præsenteredes ved en kirkekoncert dagen efter kirkeindvielsen – med orgelbyggeren som solist.

²⁵ Orglets ombygning og udvidelse, der tidligere er dateret o. 1885, må ud fra en sammenligning med andre af Fr. Nielsens arbejder snarere antages udført o. 1890.

²⁶ Se endvidere Viggo Lovdal, »Hvordan Them Kirke fik sit første orgel«, *Østjysk Hjemstavn*, årg. 62, 1997, 99–102.

²⁷ Dispositionen gengives efter dokumenter i Marcusen & Søns arkiv.

²⁸ Stemmen benævnes *Fistula 4'* i *Organist- og Kantorembederne*, 3. udg. 1927.

²⁹ Stemmen benævnes *Cornetto 3 Kor* i *Organist- og Kantorembederne*, 3. udg. 1927.

³⁰ Fjernværket, en senromantisk specialitet, der i forvejen kun fandtes ét sted i landet (Jerusalemskirken, København), var anbragt i et rum mellem præsteværelset og kirkeloftet. En kanal ledte lyden derfra til en cirkelformet åbning i muren over korbuen. Arrangementet skyldtes if. orgelbygger Poul-Gerhard Andersen et ønske fra en lokal redaktør, der havde hørt et fjernværk i Tyskland og kun ville støtte orgelsagen på betingelse af, at projektet omfattede en tilsvarende indretning. (Poul-Gerhard Andersen, »Af en orgelbyggers dagbog«, *Organistbladet*, årg. 47, 1981, 336). Jf. i øvrigt R. Friis Søndergaard, »Fjernværk«, *Dansk Kirkemusikertidende* 1922, 52–53).

³¹ *Organist- og Kantorembederne*, 3. udg. 1927 oplyser, at orglet havde elektropneumatisk aktion; dette synes dog kun at have været tilfældet for fjernværkets vedkommende. Jf. i øvrigt Michael Preben Hansen, »Pneumatik i Danmark«, i Claus Røllum-Larsen & al., *Dansk Orgelkultur*, Jelling 1997, 277–306.

³² Niels Friis, *Marcussen & Søn 1806–1956*, Åbenrå 1956, 62.

³³ Som en eksperimentel forberedelse til ombygningen i 1933 synes fjernværket på et tidligere tidspunkt, se-

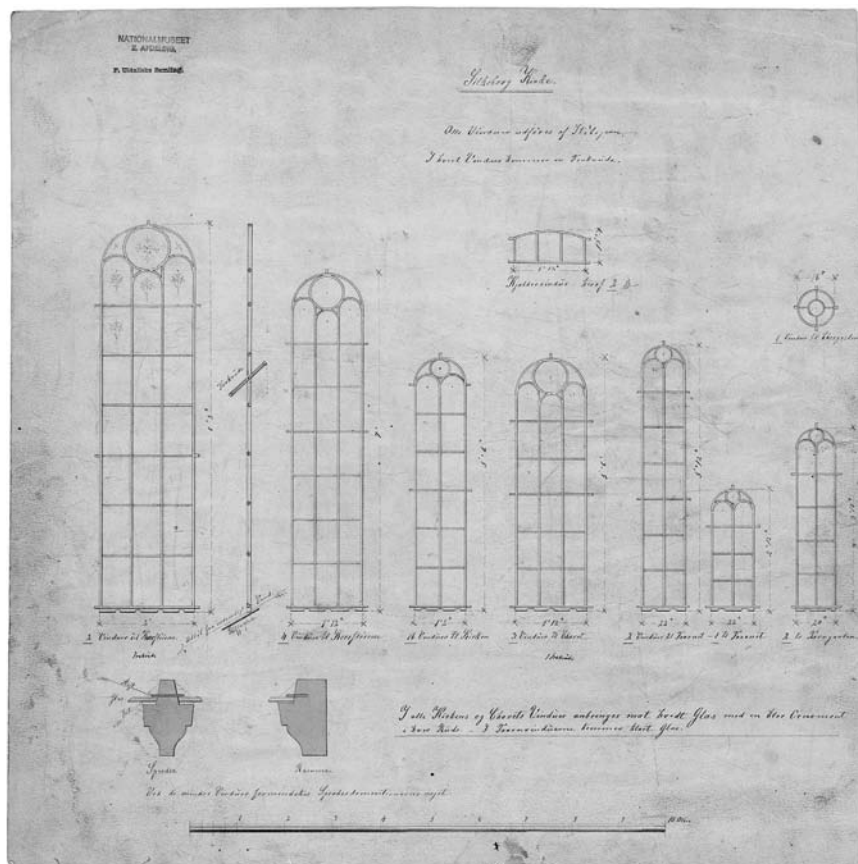

Fig. 19. Detaljetegning af støbejernsrammer til kirkens vinduer (s. 6280) ved H. S. Sibbern 1872. 1:100. – Detailed drawing of the wrought-iron frames of the church windows, 1872.

nest 1927, at være blevet omdisponeret efter barokke forbilleder. *Organist- og Kantorembederne*, 3. udg. 1927 gengiver fjernværkets ændrede disposition således: Bordone d'eco 8', Flauto cuspido 4', Flautino 2', Sesquialtera II, Mixtura III, Vox humana 8'.

³⁴ Rygpositivet bærer Christian X's navnetræk samt årstallet 1943. På hovedorglet ses et Jesumonogram.

³⁵ *Organist- og Kantorembederne*, 4. udg. 1944.

³⁶ Cornet 4' benævnes fejlagtigt Cornet 4 fag i *Organist- og Kantorembederne*, 4. udg. 1944.

³⁷ Tekniske data if. Marcussen & Søn's arkiv.

³⁸ Vedr. fjernværkets placering, se note 30.

³⁹ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i *Den Danske Orgelregistrant*.

⁴⁰ Jf. Aage Kristensen: »Istandsættelse af Silkeborg Kirke og opsætning af nyt tårn« *Medd. Åst* 1972, 59–60.

⁴¹ Klokkespillet, skænket af Arthur Jones, blev indviet den 19. februar 1966 (Skanderborg Amtsavis 21. febr. 1966).

⁴² Udvidelsen var skænket af Martha Busk.

⁴³ Disse toner aktiveres fra stokklaviaturets taster A, c, d – c⁴. Tasterne A findes kun i pedalklaviaturet, tasterne gs¹–c⁴ findes kun i manualklaviaturet, de øvrige taster findes både i manual- og pedalklaviaturet.

⁴⁴ Det oprindelige båndspilleværk, system Korffhage & Söhne, omfattede 14 klokker. Automaten forefindes stadig, men er ikke tilsluttet. Tak til organisterne Per Rasmus Møller og Karin Viller Hansen for oplysninger vedr. klokkespillet.